

ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

О ЈЕДНОМ ПИСМУ СРБА РОЖАЈАЦА КНЕЗУ МИХАИЛУ ИЗ 1868.

1

Документ–писмо српске црквено–народне општине у Рожају, мален по обиму, значајан је по садржају и то троструко: прво, што је један од ретких који потичу из тих крајева; друго, што се сазнаје о бројности Срба на Рожајском подручју–Рожајској кази (мудирлуку); треће, што читамо имена, досада непознатих у науци, народних првака чланова црквено–народне општине. Сем тога, ово је један од ретко сачуваних докумената о везама Рожајског краја са српским властима у Кнежевини Србији, који говори сам за себе.

Тако, за друштвене прилике и просветно стање види се да су Срби Рожајске околине живели у тешким материјалним условима, да нису могли ни школу подићи, да су тешко одржавали своју веру, пошто су били изложени исламизацији, најзад да их је било двеста и двадесет кућа, број који је очито говорио о знатној присутности српског становништва у изворном делу реке Ибра. За етнологе и ономастичаре нису без интереса имена потписника на овом документу.

2

Разлог што је овај документ–писмо био упућен директно кнезу Михаилу–била је молба, и очекивање, да Србија новчано помогне у подизању школе за своје саплеменике у овом делу ондашње Турске. Сама по себи значајна је и иницијатива Рожајаца да, после цркве дођу и до школе – као две верско–црквене и просветно–образовне народне установе које ће им очувати пуну народну (и аутентичну) самосвојност и национални идентитет. На посредан начин, из документа се чита да је српски карактер Рожајског краја био угрожен Портином политиком отоманизације (која је, 1860–их година, садржала и снажан верски прозелитистички карактер), срачуната на денационализацију Срба путем проверавања, ”турчења”, односно преласка на Ислам – о чему се јасно говори у документу. Паралелно са тим види се и чврста решеност Срба да истрају, у овом крају, у свом Православљу.

У овом документу, такође, значајно је – чак и за ширу проблематику развоја модерне националне свести Срба – употреба термина Старе Србије. Његово значење је овде несумњиво: Рожајци хришћани су свесни Срби, које историјска традиција обележава као становнике некадашње старе српске државе, Старе Србије. Даље, у овом документу–писму, додуше погрешно употребљен је термин ”санџак

рожајски”, уместо термина (назива) каза, односно мудирлук према Уредби о устројству Вилајета 1865. године, али је тачно наведена јурисдикција Босанског Вилајета. За стање свести о припадништву српском народу, и свом интересу за његову целину, за живот у њој, потписани народни представници у документу пишу да шаљу молбу српском владаоцу ”у име целог нашег народа рожајског”. У овом погледу дат је термин Старе Србије као народно поимање историске и етничке основе завичаја, и старог завичајног становништва, као еквивалент турској званичној употреби термина Босански Вилајет.

Најзад, за историју Српске цркве у овом заосталом крају Старе Србије, од значаја је податак о томе (с обзиром на тадашњу бројност Срба) да је Рожај имао седиште протопопијата, са забележеним именом тадашњег протојереја. На крају, карактеристичан је део документа и са сфрагистичке стране, због дванаест отиснутих (приручних) печата. Како је, већ речено, дванаест потписника означили су себе као ”старешине исте /гј. Рожајске/ околине”.

3

У вези са горњим, не знамо за исход–решење ове молбе Рожајаца, иако се наводи да је постојала, можда из нешто каснијег времена. У томе правцу не би било без важности наставити са изналажењем документације, као и, уопште, за боље познавање прошлости Рожаја.

Ваша Светлости
Премислостиви Господару!

Од какоје Србско царство, пало на Косову, па до сада, а ни сада немамо школе ни цркве у нашој околини санцака рожајског вилајета Босанског у старој Србији,¹ да би се могло знати шта смо и које смо вере; у исто време да би што прије прекинули пут прелазењу из православне у турску веру² Зато усудили смо се Ми доле подписани житељи горе речени у нај већој покорности за молити Вашу Светлост да би нам штогод школе благоизволили направити.

Бог је дао у овој околини има прилично нас право славни 220 кућа³ али на жалост свеје сиротиња једва се рани и одазла брани. Ми смо тројица послати у име целог нашега народа рожајског: Г.

- 1 Видети детаљније: Berislav Gavranović, *Bosna i Hercegovina od 1853–1870. godine*. Sarajevo 1956, 320; – У новој административној организацији Босанског Вилајета 1865. године био је успостављен и Новопазарски мутесарифлук (санџак) уместо ранијег Новопазарског кајмакмука. Р. Mitrović i Н. Krešavljaković, *Izveštaji italijanskog konzulata u Sarajevu (1863–1870)*. Sarajevo 1958, 177; 92; – "Ја узимам Стару Србију у оном опсегу у коме је третира народ и црква, тј. укључујући новопазарску област". – А.Ф. Гилфердинг, *Путовање по Херцеговини, Босни и Старој Србији*. Сарајево 1973, 144.
- 2 Тежак материјал¹ и духовни положај Срба у пределима старе Рашке уопште запазио је и аустријски конзул у Сарајеву. Нешто раније од настанка писма Рожајаца, 30. октобра 1863. године он је, поред осталог, забележио да је, у верско–црквеном погледу, на око 150.000 хришћана Срба – у простору између Дрине, Новог Пазара и Пљеваља, ондашњем кајмакмуку Новопазарском – долазило само девет озиданих цркава и пет школа, и да је њихов верски живот био веома притиснут. ("Der Cultus dieses Glaubens / d.h. orientalisch–christliche / ist überhaupt sehr niedergedrückt, und es befinden in dem Landstreich rechts von der Drina bis nach Novipazar, auf eine christliche Bevölkerung von etwa 150.000 Einwohner nur 9 eigentliche gemauerte Kirchen und 5 Kinderschulen". – Berislav Gavranović, *nav. d.*, 322; – Због великих пореских терета и честих зулума (било плачкашких група–башибозука, било појединих органа власти) православни Срби су се морали иселавати – најчешће у Кнежевину Србију. Та иселовања су, каткада, узимала велике размере као на пример 1865. године када се из Босне, само у Србију за непуну четири месеца, иселило више од четири стотине лица. "Quasi in ciascun anno avviene che alcune famiglie di Bosnia emigrino in Serbia. In questo anno pare che il numero dell' Emigrazione siasi forte accresciuto, e dicessi che in poco tempo abbiano passato la Drina piu di 400 persone. Il motivo ne sarebbe un insolito rigore nell' esigere arretrati di tributi e il raddoppiamento straordinario di vessazioni che ne conseguono" – Р. Mitrović i Н. Krešavljaković, *nav. d.*, 83; – Интересантан је и податак из ближе околине Рожајске казе, из Гусиња, где се, из времена њиховог писма, види да је крајем 1865. одн. почетком 1866. године, отуда силом власти било иселено чак у Сарајевско поље шест православних породица, наводно из разлога "што будто би люди эти, непокорни" властима, што одбијају да плате дажбине, и што су "возбуждали хришћанске народноселение к мятежу". – В. Ј. Кондратьева, *Русские дипломатические документы об аграрних отношениях в Боснии и Герцеговине*. Москва 1971, 27.
- 3 Управо неколико година раније, енглескиње Мекензијева и Ирбијева, походивши и Рожај, нашле су да "међу брдима има и хришћанских села". – Мјур Мекензијева и А.П. Ирбијева, *Путовање по Словенским земљама Турске у Европи*. Београд 1868, 253; – Упркос, махом, присилним иселовањима православних, српских села било је и даље доста у околини Рожаја. Још на почетку 20. века, "било је још 35 села насељених делимично или искључиво Србима". – Гастон Гравије, *Новопазарски санџак*. Београд 1913, 51, 52 у нап.

Протојереј Јосиф поп-арсенијевић, други Јанче Радичевић, трећи Јован Петровић.⁴

У Рожају 12 Маја
868 године
Старешине исте ОкоLINE

			Радоје Милојевић м.п.		Јова Петронијевић м.п.		
	Јанче Радичевић м.п.				Протојереја м.п.		
Ото (!) Илин м.п.	Јанко [Јован] Петровић м.п.	Сава Вельов м.п.	Јанко Петровић м.п.	Алекса Сретковић м.п.	Фићо Симоновић м.п.	Иван попа Павл. м.п.	Арсеније Вуко.....(?) м.п.

Résumé

La requête de la commune ecclésiastique-populaire des Serbes de Rožaj, adressée au prince Mihailo en 1868 demandant son aide pour la construction d'une école, est importante non seulement à elle-même, mais aussi à cause de certains détails secondaires qui peuvent nous informer *grosso modo* de la situation du peuple serbe vivant en Turquie au cours des années 1860. Ce document-lettre est important dans ce sens pour l'étude de l'histoire de Rožaj en général et de ses environs, de la vallée de la rivière Ibar, région (nommée *kaza*, *mudirluk* dans l'administration turque) qui appartenait, suivant l'entendement populaire, à l'Ancienne Serbie.

4 Хришћанског српског проту и коџабашу у варошком меџлису помињу и поменуте Енглескиње, *нав. д.*, 254; – Рожајци су узимали учешће, иако скромно и потајно, и у политичкој радњи Кнежевине Србије за ослобођење од турске власти, што се види из познатог Мемоара Атанасија Николића, из 1862. године, где се помиње "одвојени" повереник српске владе за Новопазарски крај у који су били укључени још и Сјеница, Бијело Поље, Бихор, Рожаје и Митровица. – Василије Крестић и Радош Љушић, *Србија и ослободилачки покрети на Балкану 1856–1878, I, 1856–1866*. Београд 1983, 275; (О српској традицији код муслиманског живља са српским говорним језиком, забележена је, у њиховом народном предању, Косовска традиција – Мјур Мекензијева и А.П. Ирбијева, *нав. д.*, 265); – Ami Vué, *Recueil d'Itinéraires dans la Turquie d'Europe*, II. Vienne 1854, 148 – налазио је Рожају шездесетак кућа покривених шиндром, и мудира са којим је он говорио српски (муслиманско становништво Рожаја и казе било је што словенског што албанског порекла).